

De Duitse Democratische Republiek

Een communistische modelstaat?

Over de DDR zijn tegenstrijdige meningen in omloop. Sommigen beweren dat het de meest succesvolle communistische staat is van Oost-Europa. Volgens anderen is het een verouderde gecentraliseerde collectivistische samenleving die veel minder efficiënt functioneert dan bij voorbeeld de Hongaarse maatschappij, waar een deel van het bedrijfsleven is gedecentraliseerd of geprivatiseerd.

In dit artikel wordt per sector de economische structuur op haar efficiëntie onderzocht en vervolgens nagegaan in hoeverre de bereikte produktiviteit zich weerspiegelt in de levensstandaard van de bevolking. De auteur concludeert dat inkomensverschillen, betalingsbalanstekorten en de zeer geringe bevolkingsgroei de belangrijkste problemen zijn waarvoor de Oostduitse regering zich gesteld ziet.

PROF. DR. G. VANDEWALLE*

De industrie

De DDR is in de eerste plaats een industriestaat; 41% van de beroepsbevolking is in de industrie werkzaam, terwijl de toegevoegde waarde 70% van het netto produkt bedraagt 1). De groei van de diverse industriële sectoren blijkt uit de volgende indexcijfers.

Tabel 1. Indexcijfers van de bruto industriële produktie, 1970 = 100

Sectoren	1975	1980	1984
Energie en brandstoffen	114	144	167
Chemische industrie	149	188	219
Metallurgie	139	169	197
Bouwmateriaal	140	157	158
Machinebouw en vervoermaterieel	132	178	211
Elektrotechniek, elektronica en elektrische apparatuur	155	235	331
Lichte nijverheden (textiel niet inbegrepen)	133	163	185
Textielindustrie	129	155	172
Voedingsnijverheid	131	150	162
Globale produktie (industrie en andere sectoren)	137	174	204

Bron: Statistisches Taschenbuch der DDR 1985, Berlijn, 1985, blz. 26, 34 en 35.

Bij de interpretatie van deze indexcijfers moet er rekening mee worden gehouden dat de elektronica, de elektrotechniek en de produktie van elektrische apparaten in 1970 nog niet zo'n omvang hadden bereikt als bij voorbeeld de chemische industrie of de bouw van machines en vervoermateriaal. Het is dus normaal dat de indexcijfers in eerstgenoemde sectoren sneller zijn gestegen.

In 1984 bereikten de elektrotechniek, de elektronica en de bouw van elektrische apparaten slechts een produktiewaarde van 39,9 mrd. mark, of 8,5% van de globale waarde van de industriële produktie, tegen 19,6% voor de chemische industrie en 19,3% voor de bouw van de machines

en vervoermaterieel 2). Deze sector vertoont dus ondanks zijn snelle groei in de periode 1975-1984 toch nog een grote achterstand ten opzichte van de traditionele nijverheden van de DDR, hetgeen pleit voor de stelling dat technologische vernieuwing in collectivistische regimes moeilijk van de grond komt. Nochtans dient erkend dat de globale groei van de industriële produktie vrij bevredigend is. Een toename met gemiddeld 5,23% per jaar van 1970 tot 1984 is een betere prestatie dan de meeste Westeuropese landen in de betrokken periode konden realiseren.

Deze vrij goede prestatie is het gevolg van een eenvoudige organisatiestructuur en van de Duitse zin voor degelijke arbeid en goede samenwerking. De industriële bedrijven zijn volgens de aard van hun produktie gegroepeerd in 'Kombinate', die zorgen voor de coördinatie in de betrokken sector. Zo kan elk bedrijf zich specialiseren in de produktie van bepaalde variëteiten van goederen of in het vervaardigen van bepaalde onderdelen, waardoor alle voordelen gekoppeld aan produktie in het groot gerealiseerd worden. Ook bestaat er in de regel een goede samenwerking tussen de directeurgeneraal van het kombinaat met zijn staf van technici en economen en de technische leiding en boekhouding van de diverse fabrieken. Het zijn de bedrijven en kombinate die de produktieplannen ontwerpen die naderhand door de centrale planningsorganen worden gecoördineerd. Op deze manier wordt de taak van de centrale administratie van het plan in grote mate vereenvoudigd en is het niet nodig zoals in de Sovjetunie per provincie en per district uitgebreide diensten in het Gosplan op te nemen om de uitvoering ervan te controleren.

Deze werkwijze is zo efficiënt gebleken dat in de Sovjetunie wordt overwogen het systeem van de DDR na te bootsen en de intermediaire bureaucratieën tussen de centrale

* De auteur is verbonden aan het Rijksuniversitair Centrum Antwerpen.

1) Statistisches Taschenbuch der DDR 1985, Berlijn, 1985, blz. 26 en 34-35.

2) Idem, blz. 48.

organen van het Gosplan en de bedrijven zoveel mogelijk te beperken 3).

Degelijke samenwerking bestaat niet alleen tussen de leiding der bedrijven en der kombinaten (133 ressorteren onder de centrale overheid en 93 onder de provincies) 4), maar ook tussen deze instellingen en de plaatselijke overheden.

De vertegenwoordigers van de kombinaten en bedrijven onderhandelen namelijk regelmatig met de overheden van de districten, kantons en gemeenten waarin de bedrijven zijn gelegen, over de werken van algemeen of van sociaal nut die kunnen worden uitgevoerd om de werking van het bedrijf of de levensstandaard van het personeel te verbeteren. Hierbij springen de bedrijven regelmatig financieel bij om bij voorbeeld de bouw van cultuurhuizen, sportstadions, zwembaden, kindercrèches en wegen te financieren.

De bedrijfsleiders beschikken over een nogal grote vrijheid om initiatieven te ontwikkelen. In de meeste gevallen hebben ze slechts de goedkeuring nodig van de directeur-generaal van het kombinaat waarbij hun bedrijf is aangesloten. Alleen indien het initiatief slechts gerealiseerd kan worden met een belangrijke wijziging van het productieplan moet ook toestemming gegeven worden door het betrokken ministerie.

Van bovenaf worden de bedrijfsleiders er stelselmatig toe aangezet alle verkwistingen van energie of grondstoffen zoveel mogelijk te vermijden. Algemeen geldt nu dat indien een bedrijf erin slaagt de in het plan voorziene productie te overschrijden of deze te verwezenlijken met geringere kosten, 50% van de additionele winst toekomt aan het bedrijf en 50% aan de overheid.

Om het aanhouden van een overmatig aantal arbeidskrachten tegen te gaan wordt sedert januari 1984 een belasting van 70% geheven op alle uitbetaalde lonen. De opbrengst van deze belasting wordt grotendeels aangewend om prijssubsidies te verlenen aan de landbouw, zodat de voedselprijzen laag kunnen worden gehouden en de arbeiders ondanks hun in verhouding tot de Westeuropese normen lage lonen zich toch op degelijke wijze kunnen voeden 5).

Om de bedrijven aan te zetten tot het verbeteren van hun prestaties worden jaarlijks prijzen toegekend aan de ondernemingen, die zich het meest hebben onderscheiden inzake de verhoging van de produktiviteit, het op de markt brengen van nieuwe producten of het verhogen van hun export. Deze vergoedingen kunnen de ondernemingen dan aanwenden voor de verbetering van de arbeidsomstandigheden. De uitwerking van de meeste initiatieven ter zake wordt in de regel overgelaten aan de syndicale organisaties.

Binnen de bedrijven wordt onder de werknemers een zogenaamde socialistische concurrentie georganiseerd, waarbij speciale premies worden verleend aan de arbeiders die de beste prestaties leveren, of bijdragen tot het verhogen van de veiligheid en hygiëne in de fabrieken. Dit systeem geeft de bedrijfsleiders de mogelijkheid enige druk uit te oefenen op de arbeiders om hun arbeidsprestaties te verbeteren.

Omdat werkloosheid niet verzoenbaar wordt geacht met de socialistische principes heeft de bedrijfsleiding niet het recht een werknemer die slecht presteert of regelmatig afwezig is, zonder meer te ontslaan. Ze is verplicht alvorens tot ontslag over te gaan hem twee alternatieve banen aan te bieden. Slechts als hij die negeert volgt ontslag. Gezien het tekort aan arbeidskrachten in de DDR is het geen onmogelijke opdracht dergelijke alternatieve banen te vinden, maar gemakkelijk is het ook niet, want elke bedrijfsleider kan wel vermoeden dat een arbeider die men de laan wil uitsturen geen uitstekende kracht is. Onder bedrijfsleiders wordt er over geklaagd dat sommige arbeiders van die regel misbruik maken om onvoldoende te presteren, waardoor de stijging van de produktiviteit wordt afgeremd.

De inspraak van de werknemers in de algemene leiding van de industriële bedrijven is vrij gering. Om de drie maanden brengt de bedrijfsleiding verslag uit over de orderpositie, de productie en de financiële toestand aan een raad van deskundigen. Van deze raad maken de voor-

naamste technici van het bedrijf en vertegenwoordigers van de vakvereniging van het personeel deel uit.

Landbouw, bosbouw en veeteelt

Voor de eerste wereldoorlog was er vooral in het noorden, in Mecklenburg, Pommeren en Brandenburg, overwegend grootgrondbezit. Een duizendtal grootgrondbezitters, hoofdzakelijk leden van de Duitse adel bezaten het grootste deel van de gronden en vormden een militaire kaste die het Duitse leger overheerste. Toen in september 1945 de Russen een centraal bestuur organiseerden voor het door hen bezette deel van Duitsland met maarschalk Zhukov als voorzitter, werd overgegaan tot onteigening zonder enige vergoeding van alle grootgrondbezit van meer dan 100 ha. De gronden werden grotendeels verkaveld onder de landarbeiders, maar er werden coöperaties opgericht voor gezamenlijke aankoop van produktiemiddelen, gebruik van landbouwmachines en verkoop van de produktie.

De massale uitwijking van arbeiders naar West-Duitsland tijdens de jaren vijftig schiep een tekort aan arbeidskrachten en maakte mechanisatie van de landbouw noodzakelijk. Van juli 1952 af werden een reeks maatregelen genomen om de boeren te dwingen toe te treden tot produktiecoöperaties naar Russisch model. In 1955 waren er nog 1.028.900 onafhankelijke boeren en particuliere tuinbouwers, maar in de volgende jaren nam hun aantal snel af en in 1984 waren er slechts 5.995 over 6).

In tegenstelling met wat geschiedde in Polen en Hongarije vond later geen herprivatisering plaats van de collectivistische exploitatievormen in de agrarische sector. Integendeel, in de loop van de jaren zeventig werden de landbouwbedrijven meer en meer versmolten tot grote agro-industriële eenheden die zich specialiseerden in bepaalde produkties en hierbij zoveel mogelijk machines gebruikten 7). In 1984 beschikten de landbouwers over niet minder dan 150.076 tractoren, omgerekend één tractor per 5,5 landbouwers 8). In 1984 namen de collectivistische bedrijven (staatsbedrijven en coöperaties) samen 95% in van de bebouwbare oppervlakte tegen amper 5,1% in 1949 9). Er wordt, zoals in de Sovjetunie, aan de boeren werkzaam op coöperatieve hoeven toegestaan een eigen tuin te exploiteren en wat kleinvee bij te houden. Ook vele stedelingen doen in hun vrije uren aan tuinbouw. In 1984 werd geschat dat van het globale netto produkt voortgebracht in de landbouw, veeteelt en bosbouw, slechts 3,3% afkomstig was uit de privé-sector 10). Daar evenwel een groot deel van de particuliere produktie bestemd is voor eigen consumptie en niet wordt aangegeven, is dit percentage in werkelijkheid hoger.

De industrialisatie van de landbouw leverde vooral goede resultaten op voor de graanteelt. Voor de periode 1951-1955 bedroeg de gemiddelde opbrengst aan graan-gewassen (tarwe en rogge) 2.060 kg per ha. In de periode 1980-1984 was dit gestegen tot 3.970 kg per ha, een toename met 92,7%. De resultaten waren evenwel minder gunstig voor aardappelen (toename met slechts 19,8%) en voor suikerbieten (toename met slechts 2,8%) 11). De veestapel werd ook in sterke mate uitgebreid, maar er wordt over geklaagd dat de sterfte onder de dieren (runde-

3) The superplanner's slow sprint for supremacy, Russia under Gorbachov, *The Economist*, 16 november 1985, blz. 23.

4) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 49.

5) L. Colett, How a wage tax is really a price subsidy, *Financial Times*, 31 januari 1984, blz. 3.

6) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1983*, blz. 34 en idem 1985, blz. 70.

7) A. Pouliquen, Les voies bulgares et est-allemande en agriculture, *Revue d'Etudes Comparatives Est-Ouest*, 1985, nr. 1, blz. 72.

8) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 70-71.

9) Idem, blz. 67.

10) Idem, blz. 27.

11) Idem, blz. 74.

ren, kalveren, varkens) abnormaal hoog is 12), wat er schijnt op te wijzen dat de werknemers van de collectieve boerderijen niet steeds de nodige zorg besteden aan het onderhouden en voeden van het vee, een verschijnsel dat men ook in andere collectivistische staten heeft vastgesteld.

Vergeleken bij de stagnatie van de landbouwproductie in de Sovjetunie, zijn de resultaten van de agrarische sector in de DDR meer dan bevredigend. De laatste jaren (vooral in 1982 en 1984) worden herhaaldelijk record-oogsten geboekt waardoor de invoer van voedingsmiddelen in sterke mate beperkt kan worden (13). In 1984 vertegenwoordigde de waarde van de invoer van grondstoffen en producten van de voedselnijverheid slechts 17,7% van de totale invoerwaarde van de DDR tegen 28,1% in 1970 (14).

De bouwsector

De bouwnijverheid neemt in de economie van de DDR een belangrijke plaats in, omdat zoveel monumenten, fabrieken en huizen tijdens de tweede wereldoorlog werden verwoest en moesten worden heropgebouwd. Nu is de heropbouw nog niet volledig beëindigd. In een stad als Dresden bij voorbeeld, die door de Britse en Amerikaanse bommenwerpers in februari 1944 totaal werd verwoest, moeten nog heel wat gebouwen in hun oorspronkelijke stijl herbouwd worden. Bovendien zijn veel gebouwen die snel werden in de periode onmiddellijk na de oorlog, aan grote renovaties toe.

De bouwsector heeft te kampen met een voortdurend tekort aan arbeidskrachten waardoor de woningnood vrij groot blijft, dit ondanks de geringe bevolkingsgroei. Van het aantal beschikbare woningen op 31 december 1981 telde 41% slechts één of twee woonvertrekken (15). De toestand verbetert evenwel vrij snel. Van eind 1981 tot eind 1984 is het aantal beschikbare woningen in Oost-Berlijn toegenomen met 6,3% en in het ganse land vond een stijging plaats van 12,6% (16). De sterkere groei van de woningvoorraad in de provincies dan in de hoofdstad is grotendeels toe te schrijven aan de mogelijkheid voor particulieren buiten de steden gronden te verwerven en er een woning op te bouwen. Hiertoe kan een lening worden verstrekt door de staatsbank. Deze lening kan op lange termijn afgelost worden.

Vele burgers van de DDR wensen van deze mogelijkheid om een particuliere woning te verwerven gebruik te maken, maar het is niet gemakkelijk de nodige materialen en vaklui te vinden. Veelal moet een beroep worden gedaan op arbeiders die bereid zijn na hun normale werkuren te werken tegen een loon dat het dubbele is van het officiële loon voor bouwarbeiders (7 à 8 mark per uur). Dit maakt het bouwen een te dure aangelegenheid voor arbeidersgezinnen, tenzij ze zelf een deel van het werk kunnen uitvoeren of een beroep kunnen doen op vrienden of familieleden.

Het gebrek aan bouwvakkers heeft ten gevolge dat vele huizen en appartementen onvoldoende onderhouden worden. Om dit te verhelpen werd toegestaan dat naast de bestaande overheidsbedrijven voor bouw, productiecoöperaties van bouwvakkers werden opgericht die vooral kleine opdrachten uitvoeren. In 1984 produceerden 160 verbeteringscoöperaties 2,2% van de totale toegevoegde waarde in de bouwsector, 1.282 andere productiecoöperaties en intercoöperaties 13,4% en 40.000 particuliere werkende bouwarbeiders 5,8%. De rest werd geproduceerd door grote overheidsbedrijven (17).

Dank zij de toenemende aanwending van zwaar materieel (kranen, betonmachines e.d.) is de produktiviteit in de bouwsector in de laatste jaren sterk gestegen. Van 1970 tot 1984 nam de produktie per arbeider toe met 90%, of met 4,7% per jaar (18).

De distributie- en horecasector

De distributie wordt in alle communistische landen als improductief beschouwd en daarom veelal verwaarloosd. In de Sovjetunie bij voorbeeld is er een duidelijk tekort aan winkels hetgeen ertoe leidt dat in de meeste steden de winkels steeds vol zijn met kopers en deze veel tijd verliezen met boodschappen doen.

In de DDR is de toestand op dit gebied heel wat beter. De groothandel is er grotendeels in handen van een staatsorganisatie, de 'Handelsorganisation' (HO). De detailhandelsfunctie wordt eveneens grotendeels vervuld door staatswinkels, maar ook coöperatieve winkels komen voor, vooral op het platteland. Deze coöperatieve winkels zijn gegroepeerd in 'Konsument', een groothandelsorganisatie die de nodige relaties legt tussen de coöperaties en de producenten en ook zorg draagt voor de levering van duurzame verbruiksgoederen aan coöperatieve winkels (19). In 1984 vertegenwoordigden de staats- en coöperatieve sector 88,4% van de globale kleinhandelsomzet, het saldo van goederenleveranties door coöperaties aan derden (20).

Zoals in de andere sectoren is de produktiviteit in de distributie in sterke mate gestegen dank zij investeringen. In de grote steden (Berlijn, Leipzig, Dresden) zijn er nu moderne warenhuizen gevestigd die hun produkten in een snel tempo aan de man brengen. Per werknemer is het kapitaal belegd in de distributiesector toegenomen van 17.565, in 1970 tot 37.465 mark in 1984, een toename van 5,6% per jaar (21).

In de horecasector werden in de laatste jaren vele grote staatshotels en restaurants gebouwd die de toerist al het nodige comfort kunnen bieden. De hotels en grote restaurants zijn in de regel eigendom van de staat, de kleinere ondernemingen ressorteren onder coöperaties of worden door de staat of coöperaties aan particulieren verhuurd. Dit maakt het mogelijk dat er in Berlijn naast de grote staatsrestaurants heel wat kleine gezelligere eethuizen voorkomen, goed geëxploiteerd door een particulier.

Problemen

De bevredigende stijging van de produktiviteit in de diverse sectoren van de economie heeft zich slechts gedeeltelijk weerspiegeld in een stijging van de levensstandaard van de bevolking. Omgerekend in guldens blijven de lonen van de meeste werknemers ontgoochelend laag. Indien wordt aangenomen dat de Oostduitse mark ongeveer dezelfde koopkracht heeft als de Nederlandse gulden – de officiële koers is hoger maar de vrije markt koers is veel lager – is een loon van een gewone arbeider van 850 à 900 mark per maand, zeker niet royaal.

Daar alle vrouwen werken, wordt het gezinsinkomen op 1.400 à 1.600 mark geschat voor een normaal arbeidersgezin. Er wordt aangenomen dat hiervan ongeveer de helft gebruikt moet worden voor voeding, zodat slechts 700 à 750 mark overblijft voor betaling van de huur, de verlich-

12) Vijfde Zitting van het comité van de DDR aan de vooravond van de vaststelling van het jaarplan 1983, *Exportmarkten 1982*, kwartaal III, blz. 63.

13) M.J. Sodaro, German Democratic Republic, in: *Yearbook of international communist affairs*, blz. 289; zie ook noot 12.

14) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 99.

15) *Idem*, 1983, blz. 53.

16) *Idem*, 1985, blz. 61.

17) *Idem*, blz. 54.

18) *Idem*, blz. 58.

19) H. Smotkine, *L'économie de la R.d.A., que sais-je?*, Parijs, 1976, blz. 115-116.

20) Berekend aan de hand van *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 98.

21) *Idem* blz. 32.

ting en verwarming, de aankoop van kleren en voorwerpen voor dagelijks gebruik. De huren worden voor kleine woningen en appartementen zeer laag gehouden (30 à 40 mark per maand) en ook de gewone voorwerpen van dagelijks gebruik zijn goedkoop. Wat de kleren betreft worden goedkope variëteiten aangeboden in grootwarenhuizen en supermarkten, maar veel duurere, meer modieuze artikelen, in elegante zaken.

Het is dus voor een arbeidersgezin mogelijk om met het beperkt inkomen rond te komen, maar luxeproducten als mooie kleren, duurzame verbruiksgoederen of een auto zijn voor zo'n gezin niet realiseerbare aspiraties indien geen bijverdiensten gevonden worden. De prijzen van dergelijke goederen worden namelijk zeer hoog gehouden. De goedkoopste auto, de in de DDR geproduceerde Trabant kost 11.000 mark, voor een Skoda betaalt men 17.000, voor een Lada 23.000 en voor een Volvo 38.000 mark. Een zwartwittelevisie kost ongeveer 2.000 en een kleurentelevisie 4.500 mark.

Alleen degenen die behoren tot het kaderpersoneel en salarissen hebben van 2.000 à 3.000 mark (een arts verdient na tien jaar dienst 3.000 mark, een ingenieur-bedrijfsleider heeft een wat lager salaris, maar heeft de mogelijkheid veel bij te verdienen in de vorm van premies voor goede prestaties van het bedrijf en vergoedingen voor het bedenken van verbeteringen van het productieproces) zouden zich gezien de prijs-inkomensverhoudingen dergelijke duurzame verbruiksgoederen kunnen aanschaffen.

De werkelijkheid is evenwel anders, omdat door de vele premies toegekend in de bedrijven en het bestaan van een parallelle markt voor woningbouw en reparaties, veel arbeiders de mogelijkheid hebben om zich een vrij groot supplementair inkomen te verschaffen. Dit verklaart waarom de vraag naar auto's zo hoog is dat ze in sterke mate het aanbod overtreft en men normaal verscheidene jaren moet wachten alvorens de droom een eigen auto te bezitten wordt verwezenlijkt. Volgens de officiële statistieken beschikten in 1984 reeds 43 op de 100 Oostduitse families over een auto en niet minder dan 93 op 100 huishoudingen over televisie 22).

Hiermede raken we aan het eerste probleem waarmee de regering wordt geconfronteerd, de toenemende ongelijkheden in welvaartsniveau. De mogelijkheden voor bepaalde categorieën arbeiders veel bij te verdienen in de parallelle markt leidt tot afgunst bij andere arbeiders die niet over zulke mogelijkheden beschikken en ook bij de jonge intellectuelen. Een jonge dokter verdient in een kliniek namelijk maar 900 mark per maand, een ingenieur verdient eveneens 900 en een assistent aan de universiteit moet genoegen nemen met 850 en als hij tot docent wordt benoemd verdient hij nog maar 1.550 mark per maand.

Vele arbeiders vinden dat het niet de moeite loont door avondlessen zich technisch bij te scholen; het is voor hen meer renderend hun avonden te besteden aan klussen in de parallelle markt. Dit leidt tot een gebrek aan degelijk geschoolde kaders in vele bedrijven, dat slechts verholpen kan worden door grotere inkomensverschillen te scheppen tussen de lonen van geschoolde en van ongeschoolde arbeidskrachten, hetgeen evenwel in strijd is met de communistische principes.

Het tweede probleem houdt nauw verband met het eerste. De drang naar verhoging van de materiële levensstandaard, gekoppeld aan de emancipatie van de vrouw, heeft ertoe geleid dat bijna alle vrouwen buitenshuis werken. Op 30 september 1984 werkten 4,2 miljoen vrouwen buitenshuis en vormden 49,4% van de actieve bevolking 23). Deze buitenshuis werkende vrouwen zijn geneigd hun kindertal tot één, hoogstens twee te beperken om niet geconfronteerd te worden met een overmatige werkdruk.

Van overheidswege worden niet alleen kindercrèches ter beschikking gesteld voor werkende vrouwen, maar ook worden aan gezinnen met kinderen grote financiële voordelen verleend. Wie huwt voor zijn 26-jarige leeftijd krijgt een lening van 5.000 mark. Zodra het gezin één kind heeft moet ze 1.500 minder aflossen, bij het tweede kind nog-

maals 1.500 mark en bij het derde vervalt de rest van de schuld. Daarenboven krijgt de werkende vrouw, die haar eerste kind baart zes maanden verlof en ontvangt 90% van haar loon. Bij een tweede kind krijgt ze ook zes maanden verlof tegen dezelfde voorwaarden en bovendien zes maanden verlof met een vergoeding van 300 mark per maand. Voor het derde en de volgende kinderen komt daar nogmaals drie maanden verlof en 300 mark per maand bij. Ten slotte worden ook nog geboortepremies (1.000 mark per kind) en maandelijks kindervergoedingen toegekend, waarvan het bedrag afhangt van het aantal kinderen.

Dit alles heeft slechts tot een lichte stijging van het geboortecijfer geleid. In 1972 bereikte het een minimum van 11,6 per duizend, in 1980 een maximum van 14,2; maar daarna is het opnieuw gedaald. Voor 1984 bedroeg het 13,7, in vergelijking met de Westeuropese landen, waar dit cijfer in de regel varieert tussen 10 en 14, een nog vrij bevredigend cijfer. Het sterftecijfer is evenwel aanzienlijk hoger dan in de meeste Westeuropese landen en bereikte in 1984 13,3 per duizend, zodat de bevolking ternauwernood groeit 24). Dit houdt in dat zich een verouderingsproces doorzet waardoor in de toekomst de actieve bevolking die nu ongeveer tweederde van de totale bevolking bedraagt zal verminderen en de last vanwege gepensioneerden zal toenemen.

Het derde probleem waarmee de regering heeft te kampen is dat van grote buitenlandse schuld. Tijdens de jaren zeventig heeft de DDR grote hoeveelheden kapitaalgoederen aangekocht in de Westerse landen ten einde haar industrie te moderniseren. Er werd op gerekend dat hierdoor niet alleen de uitvoer naar de Westeuropese staten, maar ook naar de Comecon snel zou stijgen. Van de Sovjetunie zou men in ruil voor technologisch meer geperfectioneerde producten harde valuta kunnen krijgen, omdat dit land grote hoeveelheden olie en andere grondstoffen aan het Westen levert. Deze berekening liep fout omdat na de tweede energiecrisis in de jaren 1979-1981 de Sovjetunie de prijzen van haar olie zo verhoogde dat het overschot van de DDR op de handelsbalans met dit land omsloeg in een tekort. Hierdoor kwam de terugbetaling van de schuld aan het Westen in het gedrang. In 1983 werd geschat dat de DDR \$ 8,8 mrd. verschuldigd was aan Westerse banken, \$ 1,9 mrd. aan leveranciers en \$ 1,7 mrd. in de vorm van krediet toegestaan in het kader van de intra-Duitse handel. De interestlast van deze schulden was zo opgelopen dat dit ongeveer de helft vertegenwoordigde van de inkomsten aan harde valuta 25). Daar in 1983 een groot deel van de bankkredieten terugbetaald moesten worden stond de regering voor een onmogelijke taak. Door tussenkomst van Frans Jozef Strauss kon ze evenwel bij de Westduitse banken een lening van DM 1 mrd. verkrijgen voor een periode van 5 jaar 26). Dank zij deze operatie kon de DDR haar kredietwaardigheid bewaren en verder leveranciers- en bankkredieten verwerven. Het vertrouwen van de Westerse banken in de bereidheid van de DDR haar financiële verplichtingen na te komen werd verder verhoogd door het voeren van een streng buitenlands handelsbeleid waarbij de import uit het Westen drastisch werd beperkt en de export opgedreven. In 1984 bereikte de uitvoer naar niet-communistische landen 31,7 mrd. mark tegen een invoer van slechts 27,9 mrd. mark, een overschot van 3,8 mrd. mark of 12% van de uitvoerwaarde.

Ook met de communistische staten boekte de DDR een handelsoverschot. In 1984 voerde ze naar deze landen voor 58,7 mrd. mark uit en kocht er slechts voor 55,6 mrd. mark, wat resulteerde in een overschot van 2,9 mrd. mark of 4,9% van de exportwaarde 27).

22) *Sozialistische Finanzwirtschaft 1985*, nr. 3, blz. 21.

23) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 33.

24) Idem, blz. 145 en *Eurostat*, Basisstatistieken van de Gemeenschap, uitgave 1984, Brussel/Luxemburg, 1984, blz. 3.

25) D. Pike, Germany, German Democratic Republic, *1984 yearbook in international communist affairs*, blz. 327.

26) Idem.

27) Berekend aan de hand van *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 100.

Deze politiek zal er waarschijnlijk toe leiden dat de buitenlandse schuld tijdig zal worden terugbetaald, maar is een belangrijke hinderpaal voor de stijging van het levenspeil. Ook leidt de noodzaak de import te beperken tot geringere mogelijkheden om verder geavanceerde technologie uit het Westen in te voeren, zodat de huidige technologische voorsprong op vele gebieden van de DDR ten opzichte van de andere Comeconlanden wellicht niet behouden zal kunnen blijven. Dit moet leiden tot een geleidelijke afzwakking van de huidige exporthausse van de DDR naar deze staten.

Besluit

De toekomstige economische evolutie van de DDR is erg onzeker. Veel zal afhangen van de politiek van de Sovjetunie ten opzichte van dit land. Vermindert de Sovjetunie verder haar leveringen van olie aan alle Oostbloklanden 28) om ondanks een geleidelijke daling van haar olieproductie, evenveel te kunnen uitvoeren naar het Westen tegen harde valuta, dan dreigt de vrij bevredigende economische groei van de DDR afgeremd te worden.

De groei van het autopark en de expansie van de petrochemische basisnijverheden vergen immers meer en meer energie. Het zal moeilijk zijn verder energie te besparen door olieproducten als brandstof in de elektrische cen-

---

trales te vervangen door bruinkool en kernenergie, want reeds in 1984 was het aandeel van olie bij de elektriciteitsproductie gedaald tot 0,5% 29). Veel invoer van olie uit het Westen kan de DDR gezien haar grote schuldenlast in harde valuta zich niet veroorloven.

Ook door aan de DDR meer lasten op te leggen inzake bewapening zou de Sovjetunie de verdere ontwikkeling van dit land ernstig kunnen hinderen. De meeste Oost Duitsers vrezen dat het opdrijven van de bewapening van de Verenigde Staten en zijn bondgenoten een reactie bij de Sovjetunie zal uitlokken, waardoor ook de DDR een zwaardere defensielast zal moeten dragen.

Ten slotte wordt gevreesd dat onder Russische druk de DDR meer en meer kredieten en technische hulp zal moeten verlenen aan Sovjet-satellietstaten in de industrieel onderontwikkelde wereld. Nu reeds heeft de DDR bijstandsovereenkomsten moeten afsluiten met landen als Vietnam, Cuba, Zuid-Jemen, Angola enz. Niet ten onrechte wordt door vele Oost Duitsers gevreesd dat aan hun land op deze wijze lasten worden opgelegd die de eigen economische ontwikkeling ernstig zouden hinderen.

G. Vandewalle

---

28) V. Maurus, Faute de découvertes importantes, la production et les exportations soviétiques de pétrole pourraient baisser durablement, *Le Monde*, 14 november 1985, blz. 38.

29) *Statistisches Taschenbuch der DDR 1985*, blz. 56.